

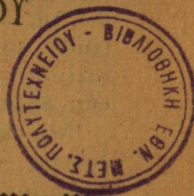
ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Α. Σ. ΣΚΙΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΘ'.

ΑΘΗΝΑΙ, ΙΟΥΛΙΟΣ 1918

ΑΡΙΘ. 7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αί Ἀθῆναι ὡς πόλις, Β. Τσαγγῆ.
Τὸ αἰθέριον ἔλαιον ἀνίσου, Δ. Ε. Τσακαλότου.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΩΣ ΠΟΛΙΣ*

Κύριε Ὑπουργέ, Κύριε Πρόεδρε.

Κυρίαί καί Κύριοι.

Ἐάν ἦτο δυνατόν νά ἀναδιφθῶσι τὰ ἀρχεῖα τῶν ἰδρυμάτων τῆς πόλεώς μας καί νά περισυλλεγῶσιν ὅσα ἐν αὐτοῖς σχέδια «ἀναπαύονται», θά ἦτο ἐπίσης δυνατόν νά ἰδρυθῆ ἰδιόρρυθμον Μουσεῖον τεχνικῶν καί καλλιτεχνικῶν σχεδίων, τοῦ ὁποίου ὁ πλοῦτος, εἶμαι βέβαιος θά ἦτο ἀφάνταστος.

Σχέδια τῆς πόλεως, σχέδια ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως, σχέδια ἐξωραϊσμοῦ τῆς πόλεως, σχέδια ὑδρεύσεως τῆς πόλεως, σχέδια παντοίων οἰκοδομημάτων, ὑπουργείων, δικαστηρίων, φυλακῶν, σχέδια κήπων, σχέδια δασῶν, σχέδια λιμένων, σχέδια ἐπιγείων, ὑπογείων καί ὑπεργείων σιδηροδρόμων, σχέδια, ἅπειρα σχέδια, αὐτῆ εἶναι ἡ κληρονομία τῶν νεωτέρων προγόνων μας καί τῶν ἀρχαιοτέρων συγχρόνων μας.

Προσθέσατε εἰς τὰ σχέδια ταῦτα καί τὰ σχέδια αἵτια ἕκαστον κῦτταρον ἀθηναϊκοῦ ἐφεκράλου ἐγκυμονεῖ, καί θά πεισθῆτε ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἰδρύσεως Μουσείου σχεδίων δύναται καί αὐτῆ νά χαρακτηρισθῆ ὡς σχέδιον!

Εἰς τὸν Ἀττικόν μας ὀρίζοντα τὰ σχέδια ἐμφανίζονται ὡς οἱ διάττοντες.—μία λάμψις, μία φωτεινὴ τροχιά καί ἀμέσως ἔπειτα ἡ αἰωνία γαλήνη τοῦ οὐ-

ρανοῦ μας καί ἡ αἰωνιοτέρα τῶν θυρίδων τῶν ἀρχείων μας.

Βλέπω ἐπαναλαμβανόμενον κατ' αὐτὰς τὸ φαινόμενον, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς πόλεώς μας τοῦ διακεκριμένου ἀγγλο ἐπιστήμονος καί καλλιτέχνου κ. Μῶσσον.—'Ἄλλ' ἢ ἐπανάληψις, ἢ συχνὴ ἐπανάληψις ἐνὸς φαινομένου, μὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἢ μὲ δικαιολογεῖ εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνὸς νόμου, φυσικοῦ ἀνθρωπίνου ἢ ἔστω καί τοπικοῦ.—Μήπως ὅλα τὰ σχέδιά μας εἶναι πράγματα διάττοντες* οἵτινες σβέννυνται ἀφ' οὗ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἀττικόν μας ὀρίζοντα; Εὐρισκόμεθα πρὸ ἐνὸς νόμου πρὸ τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυνάμεθα, ἢ μήπως ἡμεῖς οἱ ἴδιοι σκηνοθετοῦμεν τὰ πράγματα κατὰ τρόπον ὥστε ἡ περαιτέρω πορεία των νά μᾶς ὀδηγῆ εἰς ἓνα τόσον θλιβερόν συμπέρασμα;

Καί τότε κατὰ τί μᾶς ὀφελεῖ ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν σχεδίων τοῦ κ. Μῶσσον* ὅταν καί αὐτὰ πρόκειται νά ἐπαληθεύσῃ μοιραίως τὸ φαινόμενον;

Μοῦ εἶναι ἰδιαίτερος εὐχάριστος ὅτι σκεπτόμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν εἶμαι ὑποχρεωμένος νά κάμω κριτικὴν τῶν σχεδίων τοῦ κ. Μῶσσον ἢ οἴουδὴποτε ἄλλου σχεδίου—τὸ ἀποτέλεσμα θά ἦτο τὸ αὐτὸ—ἐκτὸς τούτου νομίζω ὅτι ὁ συναδέλφος κ. Χέλμης ἐξήντησεν ἤδη τὸ θέμα τοῦτο.—Προτιμῶ νά μὴ κάμω κριτικὴν—Θά προσπαθῆσω νά ἐρευνήσω αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ φαινόμενον, νά ἀνεύρω τὰ αἷτια αὐτοῦ καί ἔπειτα θά ἐπεθύμουν ἂν ἦτο δυνατόν, ὄχι ὡς ἀνυπόφορος εἰδικὸς ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς Ἀθηναῖος νά θέσω τὰ διάφορα προβλήματα αἵτινα ἐλπίζω ὅτι ἐπιλυόμενα θά μᾶς ἔφερον εἰς τὴν ὁδὸν δι' ἧς αἱ Ἀθῆναι δύναται νά γείνουν, μία ὡραία πόλις, εἰ δυνατόν

... Αἱ Ἀθῆναι.

Θά ἐκθέσω λοιπὸν τὰς σκέψεις μου, χωρὶς νά θέλω νά διδάξω κανένα.—ἀπ' ἐναντίας θά προσπαθῆσω νά συστηματοποιήσω τὰ γνωστά, τὰ γνωστότατα πράγματα καί προβλήματα πρὸς λύσιν.—Καί ἂν συμπέσῃ νά γνωρίζῃ ἄλλος τις ὁδὸν καλλιτέραν καί

* Διάλεξις τῆς 9 Μαΐου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου.

συντομωτέραν, τότε τὸ γεγονός ἄς χρησιμεύσῃ ὡς κριτικὴ τῶν σκέψεών μου.—Τόσφ τὸ καλλίτερον.—Τοῦτο θὰ σημαίνει ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ποθοῦμενον.

Αἱ ἄπλαϊ τέχναι διαφέρουσι τῶν Καλῶν Τεχνῶν κυρίως κατὰ τοῦτο: ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ πείρα τῶν ἀνθρώπων ὀυθμίζει κατὰ ἐντελῶς ὄρισμένον τρόπον τὰς πρώτας, ἐν ᾧ εἰς τὰς Καλὰς Τέχνας ἐπηρεάζει μόνον τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ καλλιτέχνου ὅστις παρίσταται, θεωρεῖται τοῦλάχιστον ὄχι ὡς μιμητὴς ἀλλὰ ὡς δημιουργός.

Ἄλλ' εἰς τὰς πλείστας τῶν Καλῶν Τεχνῶν ὁ καλλιτέχνης ἐνεργεῖ ἀπ' εὐθείας πρὸς διατύπωσιν τοῦ ἔργου του — ὁ γλύπτης ἐμφυσᾷ ὁ ἴδιος τὴν πνοήν του εἰς τὸν ἄνθρωπον πηλὸν καὶ ὁ ζωγράφος ἀπλώνει ὁ ἴδιος τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν νεκρὸν πίνακα.—Ἐν ᾧ εἰς τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν ὁ καλλιτέχνης ἐνεργεῖ διὰ μέσου ἡτοῖ διὰ τοῦ σχεδίου.

Ἐξ ἄλλου γνωρίζω ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εὐρίσκειται ἀναποσπάτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἀνάγκην, πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς ὕλης, πρὸς τοὺς νόμους τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὰς συνθηκὰς καὶ πρὸς τὰ ὕλικὰ τοῦ τόπου, καὶ τέλος πρὸς τὴν ἰκανότητα τῶν χειρῶν αἰτίνες θὰ δώσωσι πραγματικὴν ὑπαρξιν πρὸς τὸ ἐν σχεδίῳ δημιουργήμα τοῦ ἀρχιτέκτονος.

Ἐπομένως τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον καὶ τὸ τεχνικὸν ἐν μέρει, εἶναι τὸ μέσον δι' οὗ πραγματικὰ καὶ ἐπιστημονικῶς ἐρευνησιμα δεδομένα, λαμβάνουσι τὴν σφραγίδα τῆς Τέχνης, τῆς Δημιουργίας, καὶ ἀποκρυσταλλοῦνται εἰς τεχνικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀλλὰ πάλιν διὰ πραγματικοῦ καὶ ἐκ τῶν προτέρων καθοριζομένου τρόπου.

Οὕτως ἀντιλαμβάνομαι ἓνα τεχνικὸν καὶ ἰδίως ἓνα ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον.

Τὴν ματαίωσιν ἢ ἀποτυχίαν τοῦ ἔργου ἔρχεται νὰ τὴν βοηθήσῃ καὶ νὰ τὴν πιστοποιήσῃ ἡ ἀπαισία κριτικὴ.

Διότι τὸ σχέδιον περιέχει στοιχεῖα, ὡς εἶδομεν ἐπιστημονικῶς ὑποκείμενα εἰς ἔρευναν καὶ καλλιτεχνικῶς ὑποκείμενα εἰς κριτικὴν.

Τὰ πρῶτα δύνανται καὶ πρέπει νὰ ἦνε γνωστὰ πρὸ τοῦ σχεδίου, τὰ δευτέρω περιέχονται ἐν αὐτῷ τῷ σχεδίῳ.

Τὰ πρῶτα, ὡς ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα δύνανται νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ σχέδιον ἀποκρυσταλλωμένα, τὰ δευτέρω ἐπαφίενται εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν κριτικόν.

Τὰ πρῶτα εἶναι ἡ ὕλη, ἡ ἀνάγκη, ἡ ἀνθρωπίνη ἀληθεία.—Τὰ δευτέρω τὸ αἶσθημα, ἡ ἔμπνευσις, ἡ ἰδέα.

Εἰς ἐκεῖνα δὲν χωρεῖ πλέον κριτικὴ, εἰς ταῦτα ἐπιβάλλεται.—Ἄν ἰσχυρισθῶ τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ἔχω στάδιον κριτικῆς καὶ εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα, τοῦτο σημαίνει ἢ ὅτι ταῦτα δὲν ἀπεκρυσταλλώθησαν καὶ δὴ ἔγειναν γενικῶς δεκτὰ εἰς βαθμὸν ἀληθείας ἢ ὅτι προσπαθῶ νὰ κάμω κριτικὴν τῆς ἀληθείας.—Τώρα ἔχω τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου.

Ἐν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίῳ δὲν χρειάζεται παρὰ ἀπλὴν ἐπαλήθευσιν τῶν γνωστῶν ὄρων καὶ κριτικὴν τῶν καλλιτεχνικῶν στοιχείων—αὕτη σπανίως θὰ εὔρη τοὺς κριτικοὺς συμφώνους μεταξύ των καὶ ἐπομένως σπανίως θὰ ἠμποδίζε τὸ σχέδιον νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἔργον.—Ὡστε; ὥστε δὲν μένει παρὰ ὅτι προσπαθοῦμεν νὰ κάμωμεν κριτικὴν τῆς ἀληθείας ἐν τῷ σχεδίῳ ἀντὶ νὰ ἐρευνησωμεν αὐτὴν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ σχεδίου διὰ νὰ τὴν προσαρμώσωμεν αὐτοῦσιον, ἐν αὐτῷ.

Ἴδου τὸ φαινόμενον—τότε τὸ σχέδιον δὲν παρουσιάζεται παρὰ ὡς συνταγὴ δι' ἀσθενῆ τοῦ ὁποίου δὲν ἔρευνησαμεν καὶ ἐπομένως δὲν γνωρίζομεν τὴν ἀσθένειαν, ὡς συνταγὴ ἧς δὲν ἔχομεν τὰ μέσα νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἐκτέλεσιν.

Αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ ζήτημα.

Τώρα πῶς συμβαίνει ὥστε σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως μας νὰ ὑπῆξαν τινες, καὶ μάλιστα σοφοὶ ξένοι, οἵτινες ἄνευ σαφῶν δεδομένων ἐπεχείρησαν τὴν σύνταξιν σχεδίων καὶ πῶς καὶ ἡμεῖς ἀκόμη ἐν ᾧ γνωρίζομεν ὅτι ἐν καλὸν σχέδιον δὲν ἀρκεῖ μόνον διὰ νὰ κάμῃ μίαν ὡραίαν πόλιν, συζητοῦμεν τὴν μονομερῆ αὐτὴν ἄποψιν μέχρι τῆς λεπτομερείας τοῦ ποῖος εἶναι ἀρμόδιος διὰ τὴν ἐκπόνησιν σχεδίου πόλεως; Ὁ μηχανικὸς ἢ ὁ ἀρχιτέκτων; Νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ τὸ ἐξηγήσω καὶ αὐτό.

Ἐν πρώτοις οἱ ξένοι οἵτινες ἐπεχείρησαν σχέδιον διαρρυθμίσεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ὅσον σοφοὶ καὶ ἂν ἦσαν, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἦνε ξένοι καὶ μάλιστα εὐγενεῖς ξένοι, ἔχοντες ὅλον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν στοργὴν διὰ τὰς Ἀθήνας.

Ἡ στοιχειώδης gentillesse ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ ἀπορρίψουν τὴν αἴτησιν σχεδίου ποῦ τοὺς ἐκάμαμε, ἐξ ἄλλου τὸ χάος τῶν ἀσαφῶν δεδομένων ἢ μᾶλλον τὸ χάος τοῦ μηδενικοῦ τῶν δεδομένων θὰ τοὺς ἔπεισεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσουν πολὺ δύσκολα πράγματα ἀπὸ ἡμᾶς, τόσον δύσκολα ὥστε ὡς ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν σχέδιον.

Ἄς λάβωμεν τώρα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅπως ὑπάρχει συναισθηματικὴ λογικὴ, ὅπως ὑπάρχει ἡ λογικὴ τοῦ Κράτους, ἡ λογικὴ τοῦ λαοῦ, οὕτως ὑπάρχει ἡ ἐπαγγελματικὴ λογικὴ.—Αὕτη περιέχεται εἰς τὸν παραδεδεγμένον ὄρον «αἰσθητικὴ λογικὴ» καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ αἰσθητικὴ λογικὴ εἶναι πολὺ μακρὰν τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς λογικῆς τοῦ Stuart Mill.

Μὲ τὴν λογικὴν αὐτὴν κάθε Ἀθηναῖος ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν πόλιν του ἐξετάζει περιέργως τὰ πράγματα: ὁ καλλιτέχνης θεωρεῖ τὸ ζήτημα τῆς διαρρυθμίσεως τῶν Ἀθηναίων ὡς ζήτημα καλλιτεχνικῶν ἔργων.—Ὁ μηχανικὸς ζήτημα ὀλίγων τεχνικῶν ἔργων.—Ὁ οικονομολόγος ζήτημα χρήματος—πλούτου.—Ὁ νομοθέτης ζήτημα νομοθεσίας ἢ ἀστυνομικῶν μέτρων καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς: ὁ ἀρχιτέκτων πάλιν τὸ θεωρεῖ μόνον ζήτημα γραμμῶν ἁρμονικῆς διατάξεως, ζήτημα σχεδίου.

Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀντίληψιν ἔχει καὶ ὁ «πο-

λὸς κόσμος» τοῦ ὁποίου ἡ αἰσθητικὴ λογικὴ δὲν φθάνει εἰς τὸ θάρρος νὰ ἰδιοποιηθῇ τὸ ζήτημα—καὶ οὕτω γενικῶς »γκρινιάζουμε» ὅτι ἡ μόνη πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι «τὸ ἄθλιον σχέδιον τῶν Ἀθηναίων».

Ἄλλ' οὕτε οἱ ἀρχιτέκτονες οὕτε ὁ «κόσμος» ἐσκέφθησαν ὅτι οἱ πρῶτοι εἶναι ἡ ἀντανάκλασις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ δευτέρου.

Αὐτὸ συμβαίνει.

Τοῦτο ἀπηγεῖ τὸ δόγμα, δόγμα ὄλων τῶν ἱστορικῶν καὶ αἰσθητικῶν: «Δὲν ὑπάρχουν κακοὶ ἀρχιτέκτονες, ὑπάρχουν κακαὶ ἐποχαί».

Θὰ ζητήσω τὴν ἐπαλήθευσιν τοῦ δόγματος τοῦτου ἀρχίζων ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Τέχνης καὶ μάλιστα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς πόλεώς μας καὶ θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὲ παρακολουθήσητε εἰς μίαν στιγμιαίαν θεώρησιν τῶν στιλβόντων σημείων τῶν δύο ἐξελίξεων διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Φαντάζομαι μίαν ἀπωτάτην ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ σκέψις μόλις γεννωμένη, μόλις ὑποφώσκουσα ἀπὸ τὸ ἔνστικτον, ἤνωσεν εἰς μίαν ἀπέραντον ἔρημον ὀλίγους ἀνθρώπους εἰς ὁμάδα. Ὁ τρόμος εἶναι τὸ μόνον ἀφηρημένον αἰσθημα τῶν ὄντων ἐκείνων τὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἀνακουφισθῇ—τρόμος εἰς τὴν μικρότεραν ἐκδήλωσιν τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ εἰς τὸ ἄδηλον τῆς πάλης πρὸς τὰ περιστοιχιζόμενα θηρία ἢ ὅμοια ὄντα.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ στοιχειώδες αἰσθημα τοῦ τρόμου ἐμπνέει ἕνα ἐξ αὐτῶν νὰ συσσωρεύσῃ ὀλίγον χῶμα, ὀλίγην ἄμμον, νὰ κατασκευάσῃ ἕνα τεχνητὸν ὕψωμα ἐφ' οὗ ἀνερχόμενος νὰ δυνηθῇ νὰ παρατηρήσῃ ἂν ὑπάρχη πῶν καταφύγιον ἢ ἂν ἀπειλῇ εἰς τὰ πέριξ κίνδυνος.—Ἡ ἄμμος ἔλαβε τὴν φυσικὴν τῆς κλίσιν—ἡ ἰδέα ἔλαβεν ἐν σχῆμα—ἡ πυραμὶς εἶχε ἤδη δημιουργηθῇ.—Ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ὅστις ἐδημιούργησεν ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑλικῶν ἐν σχῆμα διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀνάγκην καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὸ αἰσθημά του, φαντάζομαι ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος ἀρχιτέκτων—ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀνέδειξε τὸν ἀρχέγονον τοῦτον ἀρχιτέκτονα.

Ἡ σκέψις ἐξελιόσεται καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐφοδιασμένος μὲ τὸν λίθινον πέλεκυν κόπτει ἕνα κορμὸν δένδρου τὸν στήνει εὐθυτενῆ πρὸς τὰ ἄνω διὰ νὰ ὑποβαστάσῃ ὀλίγους κλάδους καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὸν στοιχειώδη κίονα καὶ τὴν στοιχειώδη στέγην.—Γενναῖται ἡ πρώτη τέχνη, ἡ ἐκφράζουσα εἰς ἐπινόησιν σχημάτων τὴν ἀνάγκην—ἡ πυραμὶς καὶ ὁ κίων θὰ ἐξελιχθῶσι σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ὕμνον πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ αἰῶνες παρέρχονται καὶ οἱ ἀνθρώποι ἐξελιόσονται. Οἱ θεοὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὸν Ὀλυμπον. Μίαν ἡμέραν, μετὰ τῆς κατοικίας τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Νηρηίδων, ἡ Ἀθηναῖα ἐμπήγει τὸ δόρυ τῆς εἰς ἕνα βράχον.—Μία ἐλαία θάλλει.—Περὶ τὴν ἐλαίαν αὐτὴν ζῶσιν ἀνθρώποι οἵτινες φαντάζονται τοὺς θεοὺς τῶν ὡς ἑαυτούς· τολμῶ νὰ ἀντιστρέψω τὴν σκέψιν τοῦ ἱστορικοῦ φαντάζονται, ἔχουσι τὴν

δίψαν νὰ σκεφθῶσι, ὅτι εἶνε ὅμοιοι πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν! Καὶ ἡ δύναμις αὐτῆ, τὸ ὕψος αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐξωτερικευθῇ εἰς ἕνα Παρθενῶνα, εἰς μίαν Ἀκρόπολιν, εἰς μίαν Πύλῃν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἄλλ' οἱ ἀνθρώποι οἵτινες ἐφθασαν εἰς τὸ ὕψος τῶν θεῶν τῶν δὲν δύνανται παρὰ νὰ ἐξελιχθῶσι κάτωθεν τοῦ ὕψους τοῦ ἰδίου τῶν ἐπιπέδου καὶ τότε οἱ θεοὶ ἐγκαταλείπουν τὸν Ὀλυμπον, ἡ Ἀθηναῖα ἐγκαταλείπει τὰς Ἀθήνας.

Ὁ χρόνος μᾶς φέρει ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐκεῖ, παρὰ τὰς γραφικὰς ἀκτὰς, συμπήγγυται ἡ ἐστία νέας λατρείας καὶ νέας τέχνης.—Οἱ ἀνθρώποι λατρεύουσι πλέον τὸν νέον Θεόν, τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης, καὶ ἡ τέχνη τῶν ἐξελιόσεται εἰς τὸ ὕψος τῆς λατρείας τῶν.—Δημιουργεῖ ἡ Βυζαντινὴ τέχνη καὶ διασπείρει τοὺς ἀφθάστους ἐκείνους θόλους ὑπὸ τοὺς ὁποίους νομίζει τις ὅτι ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης ζητεῖ νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ Βυζαντινὴ τέχνη κοσμεῖ μὲ ὀλίγους ἀδάμαντας καὶ τὴν πόλιν τῆς Ἀθηναῖς.

Ἄλλ' ἡ Μοῖρα κλάθει. Οἱ ἀνθρώποι ἐν τῇ νέᾳ τῶν λατρειῶν παρεργώρισαν καὶ πάλιν τὴν ἰδίαν τῶν φύσιν, ὕψωσαν εἰς ἰδανικὸν τῶν τὴν ἄρνησιν τῆς ζωῆς καὶ ζητοῦντες ἕνα οὐράνιον παραδείσιν εὐρίσκουσιν εἰς μακρὰν καὶ μαύρην δουλείαν τὴν ἐπίγειον κόλασιν.

Ἡ δουλεία καλύπτει πλέον μὲ στάκτην τὸν σπιθῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη δὲν ὑλοποιεῖ παρὰ ψυχικὰ ἐρείπια διὰ νὰ περιβάλλῃ τὰ ἀθάνατα ἐρείπια τῆς Ἀκροπόλεως!

Οἱ αἰῶνες διαδέχονται ἀλλήλους καὶ μία νέα ἰδέα θριαμβεῖ. Ἡ ἐλευθερία.

Παρὰ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηναῖς ῥιζώνει τὴν δάφνην τῆς καὶ ἀπὸ τότε καλεῖ ὄλους τοὺς Ἑλληνας περὶ τὸ νέον αὐτὸ δένδρον.

Ἄλλ' οἱ χυμοὶ τῆς δάφνης εἶναι πικροὶ! Πολλαπλασιάζονται οἱ ἀνθρώποι περὶ τὸ δένδρον αὐτὸ ἀλλὰ δὲν κατορθώνουσι νὰ ἐξωτερικεύσωσι τὴν λατρείαν τῶν μὲ τὴν τέχνην τῶν εἰς ἕνα Ναὸν τῆς Ἑλευθερίας ὅπως ἄλλοτε εἰς τὸν Παρθενῶνα, εἰς μίαν πόλιν ὅπως ἄλλοτε εἰς τὰς Ἀθήνας!

Ἡ ἐποχὴ ἐζητοῦσε τοὺς καλλιτέχνους τῆς, τοὺς ἀρχιτέκτονας τῆς.—Ἐνας καλλιτέχνης, ὁ Κλεάνθης, ἐμπνέεται καὶ φαντάζεται τὰς Ἀθήνας ἀνταξίας τῶν παλαιῶν θεῶν, τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων, τῆς νέας θεᾶς τῶν νέων Ἑλλήνων.

Εἶναι ὅμως μοιραῖον! Ὃταν ὁ καλλιτέχνης προχωρήσῃ πολὺ πέραν τῆς αἰσθητικῆς ἐποχῆς τοῦ θὰ ἴδῃ τὸ ἔργον του καταδικαζόμενον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του καὶ θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ σβύσῃ καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι ἡ προσπάθειά του θὰ ταφῇ μαζὺ μὲ αὐτόν! Ἴσως αἱ μέλλουσαι γενναὶ ἐννοήσωσι καὶ ἀναγνωρίσωσι τὸ ἔργον του (ἔχομεν τόσα καὶ τόσα παραδείγματα ἐν τῇ τέχνῃ!), ἀλλ' εἰς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα οὐδεμία ἀναγνώρισις δύνатаι νὰ θεραπεύσῃ τὴν συμφορὰν.—Ὁ Κλεάνθης διεμαρτυρήθη, ἐπάλασε! Τὸ σχέδιόν του κατεδικάσθη! Ἡ Ἑλληνικὴ

ἀντίληψις τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνου δὲν συνεβιβάσθη πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ τότε ἡ συμφορὰ ἐπῆλθε! Εἰς τὴν πόλιν μας, εἰς τὴν τέχνην μας, εἰς ὅλας μας τὰς τέχνας τὰ ἑλληνικὰ μάτια δὲν εἰσδύουσι πλέον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἀτενίζουσι πρὸς ξένους τόπους, ἐκεῖ ποῦ δὲν φοβοῦνται νὰ θαμβωθοῦν ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ μας!

Ἡ Ἑλληνική, ἡ Ἀττικὴ χάρις θὰ ἐπαίτῃ εἰς τὸ ἐξῆς ξενικούς πέπλους, οἱ ὁποῖοι, ὅσον φῶραῖοι καὶ ἂν ἦνε δὲν θὰ ἦνε ὑφασμένοι ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ τὴν πόλιν μας ἦτις ἔπρεπε ν' ἀναπτυχθῇ περὶ τὴν δάφνην τῆς ἐλευθερίας ἔρχονται οἱ Βαναροὶ διὰ νὰ τὴν περισφίξωσιν εἰς τὸν κλοιὸν τῶν νεκρῶν γραμμῶν καὶ τῶν στενῶν ἀντίληψεων!

Καὶ ἀπὸ τότε εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι ὅτι ἡ πόλις μας ἐξελίσσεται κακῶς, ὅτι αἱ νέαι Ἀθηναὶ δὲν εἶναι ἡ πόλις τῶν μεγάλων παραδόσεων, ἡ πόλις τῆς Ἀττικῆς τελειότητος!

Δὲν εἶναι κἄν ἡ πόλις ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς χαρίσῃ μίαν ἄνετον ζωὴν, ὅπως τόσαι πόλεις ποῦ διεμόρφωσεν ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός.

Εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι εἰς τοῦτο· ἀλλὰ δὲν κατενοήσαμεν ὅτι ἡ τέχνη ἡ ἐκπροσωποῦσα τὴν ἀτομικὴν ὑπαρξίν τῶν λαῶν, ἀρχίζει πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Μιμήσεως!

Εἴμεθα ξενομανεῖς—εἴμεθα κἄτι χειρότερον! «μοιρολάτραι ξενομανεῖς»—Φανταζόμεθα ὅτι ἡ ἀξία καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἐνδιαφέρον ἑνὸς ξένου σοφοῦ ἢ καλλιτέχνου δύναται νὰ μεταβάλλῃ διὰ μαγείας τὴν πόλιν μας καὶ γενικώτερον τὴν τέχνην μας, τὰ ἔργα μας—ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἓν σχέδιον—μία συνταγή!

Παρακαλῶ νὰ μὴ με θεωρήσητε σωβινιστὴν λέγοντα ταῦτα· δέχομαι πάντως νὰ συμβιβάσω νὰς πεποιθήσεις μου με τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ σοφία τῆς Ἀθηνᾶς ἐξελίχθη καὶ μᾶς ἔρχεται ὡς «σοφία τῶν ἐθνῶν» καὶ ὅτι αἱ Μοῦσαι τοῦ Ἐλικῶνος κατοικοῦσι σήμερον πλέον ὅλην τὴν οἰκουμένην! τοῦναντίον—προκειμένου μάλιστα περὶ τῆς πόλεως μας ἐννοῶ ὅτι ἀφ' οὗ φυλάξω βαθεῖα ὅσα εἶπα, ὀφείλω νὰ ἐξετάσω τὸ θέμα μου καὶ με τὰ μέτρα ποῦ ὀπλίζει σήμερον τὸν καθένα ἡ ἀνθρωπίνη σοφία καὶ ἔμπνευσις. Ὀφείλω νὰ ἐξετάσω με ἀνατομικὴν λεπτομέρειαν τὸ ζήτημα καὶ ἀποφεύγων κάθε μίμησιν νὰ μὴ παραλείψω, εἰ δυνατόν, οὐδεμίαν σύγκρισιν καὶ οὐδὲν δίδαγμα ὀφέλιμον.

Μία τοιαύτη συγκριτικὴ ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις θὰ ἦτο βεβαίως πολὺ μακρὰ—δὲν θὰ ἦρχουν μακρὰ καὶ ἠνωμένοι προσπάθειαι πολλῶν νὰ διευκρινίσουν τὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ θὰ προσπαθῆσω εἰς γενικὰς, γενικωτάτας γραμμάς νὰ περιγράψω τὰς ἀπόψεις αἰτινες ἀπολύτως καὶ ἐν συνδυασμῶ μᾶς θέτουσι τὰ διάφορα προβλήματα ὧν ἡ θέσις καὶ ἡ λύσις νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ποθοῦμενον.

Μία σύγχρονος πόλις εἶναι ἕνας ζῶν ὀργανισμός· ἔχει τὴν ἐξέλιξίν της—τὸν χυμὸν της, τὸ αἷμά της,

τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὄργανά της—ὅλα αὐτὰ ζοῦν καὶ κινουῦνται καθ' ὄρισμένον σύστημα, καθ' ὄρισμένους νόμους. Ὁ τελευταῖος πολίτης εἶναι ἓνα κύτταρον—ἓνα αἰμοσφαίριον· ἡ κατοικία του, ἡ κρύπτη του ἓνα τριχοειδὲς ἀγγεῖον.—Παντοῦ ζωὴ, παντοῦ κίνησις ἦτις σφύζει περισσότερον καὶ ἐκδηλοῦται εἰς τὰς κυριωτέρας ἀρτηρίας, τὰ κυριώτερα ὄργανα.

Ἄς μελετήσωμεν λοιπὸν τὸν ὀργανισμὸν τῆς πόλεως μας ὑπὸ τὰς κυριωτέρας ἀπόψεις.—Ἐἶδομεν πρὸ ὀλίγου τὴν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐξέλιξίν της—Ἄς ἴδωμεν τί προβλήματα θέτει ἡ ἀποψὶς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως.

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ ἔδωκε κατὰ τὸ 1853 ἀριθμὸν κατοίκων ἀνερχόμενον εἰς 30000.—Ἐκτοτε ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει ἀλματικῶς, μὴ ἀκολουθῶν ὄρισμένον νόμον δυνάμενον νὰ παρασταθῇ διὰ συνεχοῦς γραμμῆς.

Τὸ 1861 ἔχομεν πληθυσμὸν	42,000	κατοίκων
» 1880 »	»	65,000 »
» 1890 »	»	110,000 »
» 1896 »	»	125,000 »
» 1910 »	»	200,000 »

Αἱ τελευταῖαι ἀπογραφαὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν δελτίων δὲν δύναται νὰ μᾶς χρησιμεύσωσι (δὲν εἶναι δυστυχῶς τὸ ἴδιον ἀπογραφὴ στομάχων καὶ ἀπογραφὴ κεφαλῶν!)—Ἐχομεν πάντως πληθυσμὸν ἀλματικῶς αὐξάνοντα μέχρι ποίου βαθμοῦ θὰ θεωρηθῇ μεταβαλλόμενος ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐν σχέσει τινὶ πρὸς τὸν πληθυσμὸν τοῦ γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος; Εἶναι μακρὰ, μακροτάτη ἡ σειρὰ τῶν παρατηρήσεων, τῶν σκέψεων καὶ τῶν ὑπολογισμῶν ἐπὶ τοιοῦτου ζητήματος. Ὑπάρχουσι δὲ εἰδικοὶ δυνάμενοι νὰ ἀσχοληθῶσι με τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐγὼ ὅμως λόγους νὰ θεωρῶ ὅτι ὁ πιθανὸς ὑπὸ τύπον κανονικῆς ἐξελίξεως ἐπὶ πλέον ἢ ἕλαττον πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἀποκρυστάλλωθῇ μετὰ τεσσαρακοντοετίαν εἰς 600 μέχρις 700 χιλιάδας κατοίκων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τεθῇ δεδομένον ἔστω καὶ ἀπλῶς πιθανὸν διὰ τὴν περαιτέρω μελέτην τῶν τῆς πόλεως μας.

Ἄλλοτε κύριος παράγων ἐξ ἐκείνων οἵτινες θὰ δώσωσιν ὄρισμένην κατεύθυνσιν εἰς τὰ περὶ τῆς πόλεως μας ληφθησόμενα μέτρα εἶναι ἡ ἔκτασις αὐτῆς.

Γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι ἡ ἔκτασις αὕτη εἶναι τόσον τρομακτικὴ καὶ δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν ὥστε ἡ αἰτία τῆς κατ' ἔκτασιν ἐξελίξεως τῆς πόλεως δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ εἰς σοβαρὰν βάσιν, παρὰ διὰ παραδοχῆς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκέφθησαν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ εὗρωσιν ἀστεϊερευτον πηγὴν πλοῦτου, ἀρκεῖ ἐν φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως νὰ μετεβάρτιζε ὅλους τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς βράχους τῆς Ἀττικῆς εἰς οἰκόπεδα τῶν Ἀθηνῶν!

Τοῦτο καὶ ἔγεινεν ἐν μέρει, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἐντὸς τοῦ σχεδίου ἔκτασις τῆς πόλεως νὰ συμποσοῦται εἰς 36 ἑκατομ. τετραγ. μέτρα. Μία μικρὰ σύγκρισις πρὸς ἄλλας πόλεις θὰ μᾶς δεῖξῃ τὸ τερατικὸν τῆς ἐκτάσεως ἣν ἔλαβον αἱ Ἀθηναί.

Διὰ νὰ διατρέξῃ τις τὴν περίμετρον τῆς ἐντὸς

τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως ἐκτάσεως, ὑπελόγησα ὅτι θὰ διανύσῃ 38 χιλιόμετρα. — Διὰ τὴν περίμετρον τῆς Ῥώμης θὰ διανύσῃ μόνον 23 χιλιόμετρα καὶ διὰ τὴν τῶν Παρισίων 36. — Ἡ μεγίστη διάμετρος οὕτως εἶπεῖν, τῶν Παρισίων φθάνει τὰ 12 χιλιόμετρα ἢ τῶν Ἀθηνῶν ὑπερβαίνει τὰ 13!

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκρίνωμεν καὶ μὲ ἄλλας πόλεις μεθ' ὧν ἄλλως τε θὰ ἐπετρέπετο ἡ σύγκρισις. Ἐχομεν ἀποτελέσματα γεννῶντα κατάπληξιν καὶ ἀποτελέσματα ἐξ ὧν πηγάζουσιν ὄλαι αἱ δυσκολαί τῆς συντηρήσεως τῶν ὁδῶν, τοῦ ἐξωραϊσμοῦ, τῆς κινήσεως κλπ.

Ἐπελόγησα, ὅτι μόλις τὸ τριακοστὸν τέταρτον τῆς ἐκτάσεως ἔχει οἰκοδομηθῆ—ἐπομένως τοῦτο ἀντιπροσωπεύει τὴν κατ' οὐσίαν ἔκτασιν τῆς πόλεως.

Ἀνεξαρτήτως ἐξ ἄλλου τῆς ἐν σχεδίῳ περιληφθείσης ἐκτάσεως, αἱ Ἀθηναίαι δὲν διέφυγον τὸν γενικὸν νόμον τῆς πρὸς βορρᾶν κινήσεως τοῦ πλήθους. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ παρατήρησις ἤγαγεν εἰς τὴν παραδοχὴν νόμου κατ' ὃν οἱ ἀπλούστεροι συνοικισμοὶ μέχρι τῶν μεγαλειτέρων πόλεων ἐξελίσσονται πρὸς βορρᾶν ἢ μᾶλλον πρὸς τὰ βορειοδυτικά, παρὰ πᾶν φυσικὸν ἢ τεχνητὸν ἐμπόδιον.—Τινὲς σχετίζουσι τὴν κίνησιν ταύτην πρὸς γενικώτερον νόμον τῆς κινήσεως τῶν φυλῶν καὶ τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐν γένει τῆς ἀκατανικητῆν ἔλξεως τῶν πληθυσμῶν ἀπὸ Ἰσημερινοῦ πρὸς βορρᾶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν κίνησιν ἀπὸ Ἰσημερινοῦ πρὸς νότον. Δὲν πρόκειται ἐδῶ βεβαίως νὰ ἐξετάσωμεν πῶς καὶ διατί ὡς μαγνητικὴ βελόνη τὰ πλήθη ἔλκονται πρὸς βορρᾶν. Ἐχομεν ἓνα νόμον τὸν ὅποιον βλέπομεν ἐφαρμοσθέντα καὶ εἰς τὴν πόλιν μας.

Εἶδομεν τὰς παλαιὰς συνοικίας παρακαμαζούσας καὶ παριστάμεθα μάρτυρες τῆς ἐξελίξεως τῆς πόλεως μας πρὸς τὰς θωπείας τῆς Φαληρικῆς ἀκτῆς καὶ τὴν γεινίανσιν τοῦ Πειραιῶς.

Ἴδου λοιπὸν πρόβλημα ὑψίστης σημασίας καὶ μελέτης ἵνα ἡ διαρροὴ τῆς πόλεως μας γείνη κατὰ τρόπον μὴ ἀντικείμενον μὲν πρὸς τὸ μοιραῖον ἀλλὰ περισώζοντα κατὰ τὸ δυνατόν τόσα κέντρα τῆς μοιραίας παρακμῆς. Ἐξ ἄλλου ἡ μελέτη τῶν ἀφορώντων τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς μέτρα περιορισμοῦ τοῦ κακοῦ καὶ εἰς συνδυασμοὺς τεχνικῆς καὶ νομοθετικῆς καὶ οἰκονομολογικῆς ἐργασίας καὶ προβλέψεως ὅπως κατορθώσωμεν καὶ ἐξαλείψωμεν κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ἐκ τῆς τρομακτικῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως μειονεκτήματα.

Ἐρχομαι εἰς τὴν ἀποψιν τοῦ περιβάλλοντος τὴν πόλιν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν συγκοινωνιῶν.

Ἡ ἔρευνα τῶν σχετικῶν ζητημάτων εἶναι βεβαίως ἀπαραίτητος, ἀλλ' ἡ ἀποκρυστάλλωσις πορισμάτων μου φαίνεται πολὺ εὐκολωτέρα ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀπόψεων.

Ἡ γεινίανσις τοῦ Πειραιῶς, ἡ τάσις πρὸς ἀπορρόφησιν τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως, ἡ ἐπιταχθεῖσα συγκοινωνία μετὰ τοῦ Δικτύου τῆς Εὐρώπης πρὸς βορρᾶν—καὶ ἡ πρὸς νότον συγκοι-

νωμία διὰ τῶν δύο κυριωτέρων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν (δυστυχῶς ἀνομοίου πλάτους διὰ τοὺς σκοπομένους νὰ δικαιολογήσῃ, πρακτικῶς καὶ οὐχὶ αἰσθητικῶς μόνον, τὴν ἴδρυσιν ἀκραίου κεντρικοῦ σταθμοῦ) κανονίζουν ὀριστικῶς τὴν θέσιν τῆς πόλεως ἀπὸ ἀπόψεως περιβάλλοντος καὶ ἐξωτερικῶν συγκοινωνιῶν.

Ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ὀφθιμῆς τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως (τροχιδορῶν, αὐτοκινήτων, ἀμαξῶν, φορητῶν, πεζῶν κλπ.) εἶναι πρόβλημα οὐ ἡ λύσις θὰ ἐξαρτηθῆ ἔστω καὶ ἐξ ὀλιγοχρονίου στατιστικῆς τῆς κινήσεως ἀλλὰ καὶ ὀλίγης καλῆς θελήσεως, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔχωμεν τὴν προκατάληψιν νὰ καταργήσωμεν τὸ ἀδιαχώρητον π. χ. τῆς ὁδοῦ Σταδίου διὰ τῆς κινήσεως ὄλων ἢ μὲν τῶν μεταφορικῶν μέσων.

Τὰ προβλήματα ἅτινα θέτει ἡ ἀποψὶς τοῦ ὑδραυλικοῦ ζητήματος καὶ τοῦ συναφοῦς τῶν ὑπονόμων δύνανται εὐκόλως πλέον νὰ τεθῶσι καὶ νὰ ἐπιλυθῶσι διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν ἤδη γενομένης σοβαρᾶς συζητήσεως. Νομίζω δὲ ὅτι ἀκριβῶς ἡ μονομερῆς καὶ αὐτοτελὴς ἐξέτασις τοῦ ζητήματος ἀσχέτως πρὸς τὰς ἄλλας ἀπόψεις ὡς ἀνέφερον καὶ θὰ ἀναφέρω ἔχει μέχρι σήμερον θέσει φραγμὸν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεως.

Καὶ τώρα θὰ ἀναφέρω τὰ προβλήματα ἅτινα θέτει ἡ οἰκονομολογικὴ ἀποψὶς· ὑπενθυμίζω ὅτι ἐν ἀρχῇ εἶπον, ὅτι θὰ ἐπεθύμουν ὡς ἄπλους Ἀθηναῖος νὰ κάμω κριτικὴν τῶν ἀφορώντων τὴν πόλιν μας καὶ νὰ ἐξεύρω τὴν σειρὰν τῶν ζητημάτων ὧν ἡ λύσις θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν γενικὴν λύσιν.

Γνωρίζω ἀκριβῶς ὡς Ἀθηναῖος ὅτι αἱ ὠραιότεραι καὶ ὠφελιμώτεραι ἐμπνεύσεις ναυαγοῦν κυρίως πρὸ τῆς τρυφερᾶς αὐτῆς ἀπόψεως· ἀλλ' ἀκριβῶς ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ διακηρύξω ὅτι οὐδεὶς ἐμελέτησε τὴν οἰκονομικὴν ἀποψιν τῶν ἀφορώντων τὴν πόλιν μας κατὰ τρόπον ὅστε νὰ μᾶς δώσῃ δεδομένα ἐπιτρέποντα νὰ μεταφράσωμεν εἰς ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς ὄλας μας τὰς ἐμπνεύσεις καὶ ὄλον μας τὸ σχεδιαστικὸν μένος.

Ποῖος καὶ πόσος εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς πόλεως μας;

Ποῖαι οἰκονομικαὶ Δημοσίαι καὶ ἰδιαιτικαὶ πλοῦτον ἐπιδρῶσι καὶ θὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τὴν πόλιν μας;

Τί ἀντιπροσωπεύει μέχρι σήμερον καὶ τί δύναται νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ διὰ τὴν πόλιν τὴν στενὴν ἀλλὰ καὶ τὴν περιεκτικὴν ἔννοιαν—Κράτος—Ἄθῃμος—Ἰδιῶται;

Ἐκ τοῦ γενικοῦ πλοῦτου τί δύναται νὰ ὀλιγοποιηθῆ, οὕτως εἶπεῖν εἰς ἔργα καὶ ποῖα ἢ ἀντανάκλασις τούτων ἐπὶ ἐκείνου;

Ἴσως ὄλα αὐτὰ τὰ προβλήματα τὰ γεννᾷ ἡ ἀμάθειά μου εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, ἀλλ' αὐτὸ δὲν μὲ ἐμποδίζει τοῦ νὰ τὰ θεωρῶ προβλήματα ἀπαραίτητα, ἅτινα ἐπιλυόμενα μετὰ τῶν ἄλλων θὰ μᾶς δώσωσιν τὴν γενικὴν λύσιν.

Θὰ τονίσω μετὰ τὴν οἰκονομικὴν, τὴν νομικὴν ἀποψιν τῶν ἀφορώντων τὴν πόλιν μας.

Ὅλοι γνωρίζομεν πῶς κτίζονται αἱ Ἀθηναίαι καὶ πῶς αἱ σχέσεις ἰδιοκτητῶν καὶ ἰδιοκτησιῶν κανονί-

ζονται. — Έχομεν ὀλίγα Β. Διατάγματα τοῦ 1834 καὶ 1836 ἅτινα ἐπέχουσιν ἰσχὴν νόμον· ἔκτοτε ἂν καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς τέχνης ἤλλαξαν, τίποτε δὲν μετεβλήθη εἰς τὴν διέπουσαν τὴν πόλιν μας νομοθεσίαν. Ἐσχάτως ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας ἐξήτησε νὰ θέσῃ φραγμὸν εἰς τὰ ὕψη τῶν οἰκοδομῶν διὰ σχετικῶν νομοθετημάτων, ἀλλ' ἂν καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἦμισυ τοῦ παντὸς ἢ ὑπολειπομένη νομοθετικὴ ἐργασία εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπὶ μακρὸν αἱ Ἀθηναὶ θὰ διέπονται ἀπὸ τὴν διανοητικὴν τοῦ 1836.

Τὸ ποῖον τῶν διαταγμάτων τοῦ 1834 μέχρι 1836 τὸ γνωρίζομεν ὅλοι—τὸ χαρακτηρίζουν ὀλίγα ἄρθρα, ὧν δείγμα τὸ ἄρθρον 13 τοῦ Β. Δ. τοῦ 1835: «Δὲν συγχωρεῖται ἐπιχειρήσεις οἰκοδομῆς. . . εἰμὴ ἀφ' οὗ τὸ σχέδιον ἐγκριθῆ ἀπὸ ἐμπειρότερον ἄνδρα. . .»

«Γενικῶς τὸ ὕψος τῶν οἰκῶν δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίῃ τὰς δύο ὁροφάς. . .»

Τὸ ἄρθρον 19 μᾶς δίδει τὴν ἀντίληψιν τοῦ 1835 περὶ βιομηχανίας — «Βιομηχανικὰ εἶτε τεχνικὰ καταστήματα, ἔχοντα βλαβερὰν ἐπιρροὴν εἰς τὰς γειτνιαζούσας κατοικίας, ἀπαγορεύεται νὰ ἀνεγείρονται ἄνευ ἀστυνομικῆς ἀδείας. Ὑπάρχοντα δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην: τὰ ἐργαστήρια ὅπου κατασκευάζεται τὸ ἄμυλον, τὸ βορουσιακὸν κωανοῦν (bleu de Prusse), αἱ μουσικαὶ χορδαί, τὸ στιλβωτικὸν διὰ τὰς τραπέζας μῖγμα, τὸ νιτρικὸν δξὺ (eau forte(!)) ἢ μίλτος, τὸ ἀμμωνιακὸν ἄλας, τὰ κηρόπαστα διαφόρου εἶδους ὑφάσματα, τὰ βιβλιοδετικὰ χαρτόνια, τὸ ἀρσενικόν, τὸ βερνίκιον καὶ τὸ ἐμπυρευματικὸν ἔλαιον ὁμοίως δὲ τὰ πυροτεχνουργεῖα, τὰ ἡρακοσυλλεκτήρια, τὰ καναβοβρεκτήρια, τὰ στεατοχωνευτήρια». — «Τὰ ἀπόλοιθα δὲν μακρύνονται μὲν ἀπὸ τὰς κατοικίας τῶν ἀνθρώπων, καθιστῶσιν ὅμως ἀναγκαίαν τὴν ἀδειαν τῆς ἀστυνομίας καὶ τὴν συγκρατῆσιν τῶν γειτόνων: Τὰ ψιμμυθουργεῖα! καὶ ἔν γένει ὅλα τὰ ἐργαστήρια χημικῶν ἀναλύσεων, τὰ πιλόποιεῖα, ἀλειμματοκηρεῖα, βαφεῖα, χοιροστάσια, χλωρογναφεῖα, καὶ πισσοτήρια».

Ἄρθρον 21. «Τὰ πεταλωτήρια ἐπιτρέπεται μὲν νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὰς πόλεις, ἐντὸς ὅμως τῶν αὐλῶν ἔν ἑλλείψει δὲ τούτων, οἱ πεταλωταὶ ἐργάζονται μόνον ἐπὶ τῶν μεγάλων πλατειῶν!»

Ἄρθρον 6^{ον} Β. Δ. 1836. «Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀθηναῶν τοῦ Αἰόλου, τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Πειραιῶν τῆς Μακρᾶς Στοᾶς καὶ τοῦ Σταδίου καὶ εἰς τὰς Πλατείας Ὀθωνος καὶ Λουδοβικου ὅλαι αἱ οἰκίαι α') πρέπει νὰ ἔχουν ἔν ἰσόγειον καὶ ἔν ἀνώγειον πάτωμα, β') θέλον ἰσχυροποιεῖται σιερὰν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον!» Δηλαδή ὁ νομοθέτης τοῦ 1836 φαντάζεται ἴσως τὴν ὁδὸν Σταδίου π.χ. σὰν ἕνα σωλήνα ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ὀμόνοιαν καὶ τελειώνει εἰς τὸ Σύνταγμα!

«Μία ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἀπὸ ἕνα δημοτικὸν σύμβουλον, τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς πόλεως, τὸν ἀστυνόμον ἕνα πρωτοκίσιον καὶ ἕνα σαρωτὴν καπνοδόχων θὰ ἐπισκέπτεται ἅπαξ τοῦ ἔτους ὅλας τὰς οἰκίας καὶ

καταστήματα, διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ὑπάρχῃ ἐλάττωμα ἢ κίνδυνος—αἱ παρατηρήσεις τῆς θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι παρευθὺς ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἐπὶ ποινῇ παρακοῆς».

Τοιοῦτου ποιοῦ εἶναι αἱ ὀλίγα, ἄλλως τε, διατάξεις αἵτινες διέπουσι μέχρι σήμερον τὴν ἀνεγερσιν τῆς πόλεως μας.

Δι' αὐτὸ ἔκαστος δύναται νὰ κάμῃ ὅτι θέλει, ὅτι τοῦ ἀρέσει, ἀρκεῖ νὰ ἀπαλλάτῃ τὴν συνειδήσιν του, αἰτιώμενος τὸν δήμαρχον, τὸν ἀστυνόμον, τοὺς μηχανικοὺς, τοὺς ἀρχιτέκτονας καὶ μόνον ἑαυτὸν μὴ αἰτιώμενος.—Νομίζω ὅμως ὅτι ἀκριβῶς ἂν σκεφθῆ πῶς ἐκτίσθησαν αἱ Ἀθηναὶ θὰ ἦτο εὐγνώμων διότι καὶ ἂν ἔχωμεν τι καλόν, τὸ καλὸν αὐτὸ ἔχῃ γείνη παρανόμως!

Τέλος πάντων ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ εὐρωμεν ποῖος πταίει ἢ μᾶλλον ποῖος δὲν πταίει. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι αἱ Νεαὶ Ἀθηναὶ ἐκτίσθησαν καὶ κτίζονται μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς τὸ ἔλεος τῶν ἀνθρώπων!

Καὶ εἶναι τόσαι πολλαὶ καὶ μεγάλαὶ αἱ πληγαὶ τῆς καταστάσεως ταύτης.—Πῶς σᾶς φαίνεται π.χ. τὸ γεγονός ὅτι ἡ τερατώδης ἔκτασις τῶν 36 τετραγ. χιλιομέτρων ἔχει γενικῶς κατακερματισθῆ εἰς οἰκοπεδάκια 100 καὶ 200 πήχεων; Τώρα εἰάν σκεφθῶμεν ποῖαι εἶναι αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, αἱ ἀμοιβαῖαι ὑποχρεώσεις ἰδιοκτητῶν καὶ ἰδιοκτησιῶν ἀπὸ ἀπόψεως οἰκοδομικῆς, ὑγιεινῆς, αἰσθητικῆς, οἰκονομικῆς, ἀστυνομικῆς, ἀπὸ ἀπόψεως κυκλοφορίας, κινήσεως, σχέσεως μὲ τὰ γενικὰ τεχνικὰ ἔργα τῆς πόλεως, ἀπὸ ἀπόψεως τῆς φύσεως τῶν ὁδῶν, τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, τῆς γειτνιασεως ἰδρυμάτων τῆς πόλεως ἢ ἀρχαιστητῶν, τῆς ἀνάγκης ἀνασκαφῶν, ἀπὸ ἀπόψεως ἀκόμη κεκτημένων δικαιωμάτων ἐκ τῆς ἰσχυρούσης μέχρις σήμερον νομοθεσίας, δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸ μέγεθος τῆς ἀπαιτουμένης νομοθετικῆς ἐργασίας, ἄνευ τῆς ὁποίας θὰ ματαιοπονοῦμεν αἰωνίως διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν πόλιν μας ἄρτιαν.

Μετὰ τὴν νομοθετικὴν ἀποψιν δὲν θὰ μνημονεύσω παρὰ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν ἀποψιν τῆς διατάξεως τῆς πόλεως καὶ τῆς αἰσθητικῆς τῆς παραστάσεως.

Καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βαυαροὶ διέγραψαν τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηναίων ἐπέδρων εἰσέτι αἱ ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν συνθέσεων ἰδέαι τοῦ Βιτρουβίου. Οὗτος εἶχε προτείνει ὡς ἰδεώδη τύπον πόλεως, σύνολον μέχρις ὀκτώ ὁδῶν συγκεντρικῶν πρὸς κεντρικὴν πλατεῖαν (τὸ Forum) μὲ διευθέτησιν ἐξαρτωμένην ἐκ τῶν πνεόντων ἀνέμων.

Τὴν χάραξιν τῶν λοιπῶν ὁδῶν τῶν σχηματιζομένων ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης ὀκταγώνου ἐθεώρη ἀπλοῦν ἔργον τοῦ γεωμέτρου.

Ἄν παρατηρήσῃτε περὶ τὴν Ὀμόνοιαν, θὰ ἴδῃτε τὸν τύπον περιπύου τοῦτον εἰς ἕξ μεγαλειτέρας καὶ δύο μικροτέρας ὁδοὺς (ἅς δυστυχῶς ἐφαντάσθησαν ὡς ἀρτηρίας) ἀγούσας πρὸς διαφόρους διευθύνσεις

τῆς πόλεως.—Ἡ πλατεία τοῦ Συντάγματος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐνιαία πλατεία τῶν ἀνακτόρων ἀποχωρίζουσα οὕτως εἰπεῖν τὴν παλαιὰν συνοικίαν τῆς Πλάκας ὑπὸ τῆς νέας πόλεως ἢς κέντρον διέγραψαν τὴν Ὀμόνοιαν.—Οὕτως αἱ Ἀθηναὶ διεγράφησαν περὶ τὸ κέντρον αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀκτινωτοῦ (!) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τότε θριαμβεῦον ἐπίσης σύστημα παραλλήλων καὶ παραλλήλως τεμνομένων ὁδῶν τοῦ ὁποίου θλιβερὸν παράδειγμα μᾶς δίδει ἡ Νέα Κόρινθος, ἣτις παρουσιάζει κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τὴν ὄψιν νεκρᾶς πόλεως.

Ἐκτοτε ἐν ᾧ τὰ μεταξὺ τῶν πρὸς τὴν παλαιὰν πόλιν διάκενα τῶν ἀκτίνων, Σταδίου - Ἀθηνᾶς - Πειραιῶς - Ἁγίου Κωνσταντίνου, διεμορφώθησαν σχεδὸν γενικῶς εἰς «ἄμορφα σοκάκια» βλέπομεν τοὺς ἐπιχειρήσαντας τὰς μεγάλας ἐπεκτάσεις τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως ἀκολουθήσαντας ἀτελῶς τὸ δεῦτερον τῶν μνημονευθέντων συστημάτων ἑνμοτομίας καὶ φιλοτιμηθέντας νὰ διαίρεσῃσι τοὺς κάμπους τῆς Ἀττικῆς εἰς γεωμετρικὰ τετράγωνα, ἔστω καὶ ἂν ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους ἐπέβαλε πρὸς τοῦτο, ἢ νὰ ἀναγκασθῶμεν, διὰ νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ σχέδιον νὰ διατηρήσωμεν τοὺς λόφους τοῦ Λυκαβητιοῦ, τοῦ Στρέφου, τοῦ Κολωνοῦ, ἢ νὰ ἀναρριχώμεθα καθ' ἐκάστην ἐπ' αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἐπροτιμήθη ὡς ἀπλοῦστατον καὶ ἀδαπανώτατον.

Τὸ γεγονός δὲν ὀφείλεται βεβαίως εἰς ἀμάθειαν ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν ῥηθεῖσαν αἰσθητικὴν ἀντίδρασιν πρὸς τὸ ἀκτινωτὸν σύστημα καὶ τὸ, ἐπιτρέψάτε μοι, λαβυρινθοειδὲς σύστημα τῶν παλαιῶν συνοικίων καὶ ἰδίως εἰς τὴν προχειρότητα μητροπολιτικῶν ἀναγκῶν. Ἐξ ἄλλου ἔχω ἰδιαιτέρους λόγους νὰ τονίσω ὅτι ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τοὺς μηχανικούς, οἵτινες διὰ νὰ ἦνε ἀπηλλαγμένοι τῶν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν πιέσεων καὶ καὶ ἰδίως τῶν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὑπονοιῶν δὲν εἶχον παρὰ νὰ προεκτείνωσι κατὰ τὴν μοιραίαν εὐθειαν τὰς παλαιὰς ὁδοὺς καὶ νὰ θέτωσιν ἐκ τῶν προτέρων ἓνα κανόνα μεγέθους τῶν μαθηματικῶν—οἰκοδομικῶν τετραγώνων!

Ἀλλὰ τὸν μεγαλειότερον ὄλον ἔπαιξεν ἡ βία καὶ ἡ ὀκνηρία· διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅλαι αἱ προεκτάσεις τοῦ σχεδίου ἔγειναν ἄνευ προηγουμένης χωροσταθμίσεως τοῦ ἐδάφους! Καὶ σήμερον ἀκόμη ἂν ἔχετε ἀνάγκην νὰ τοποθετήσητε τὸ κατώφλιόν σας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ μεταβῆτε εἰς τὸν Νομομηχανικὸν διὰ νὰ ζητήσητε τὴν στάθμην ποῦ δίδει τὸ σχέδιον, θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ περιλύτως: «οὐκ ἂν λάβῃς παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος» ἢ μᾶλλον «παρὰ τοῦ μὴ δίδοντος». Διότι εἶναι γεγονός θλιβερὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει μέχρι σήμερον χωροσταθμικὸν διάγραμμα τῆς πόλεως! Νομίζω ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶχεν ἐπιχειρήσει πρὸ τιῶν ἐτῶν χωροσταθμικὸν διάγραμμα τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μελέτης μεταφορᾶς ὑδάτων—ἀλλ' εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἐπιχειροῦμεν σχέδια τῆς πόλεως καὶ συζήτησιν ἐπ' αὐτῶν χωρὶς νὰ ἔχωμεν προηγουμένως ἐργασθῆ διὰ νὰ ἀποτυπώσωμεν εἰς χωροσταθμικὸν διάγραμμα τὴν μορφήν

τοῦ ἐδάφους ποῦ πρόκειται νὰ ἑνμοτομήσωμεν!

Αὕτη εἶναι ἡ κατάστασις ἀπὸ ἀπόψεως συνολικῆς τῆς πόλεως.

Σήμερον αἱ ἰδέαι περὶ μιᾶς πόλεως ἔχουν πολὺ ἀλλάξει καὶ πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ προσανατολισθῶμεν καὶ νὰ αἰσθανθῶμεν τὴν σχετικότητα ὅλων τῶν ἀπόψεων.

Μία εὐθεῖα μακρὰ καὶ εὐρεῖα ὁδὸς ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ τὸ ἰδεῶδες μιᾶς ὁδοῦ· σήμερον ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ἐκφράζει τίποτε. Εὐρεῖα ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως εἶναι ἡ ὁδὸς ποῦ δύναται νὰ περιλάβῃ μὲ σχετικὴν ἄνεσιν τὴν συνήθη τῆς κίνησιν καὶ ἓνα ἀνάλογον ἀερισμὸν· ἀλλὰ διὰ νὰ φαίνεται εὐρεῖα δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ ἂν ἡ διάταξις, τὸ ὕψος, αἱ μᾶζαι τῶν οἰκοδομῶν τῆς, τῶν πεζοδρομίων τῆς, τοῦ πρασίνου πλοῦτου τῆς καὶ ἐν γένει ἂν αἱ μᾶζαι τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων τῆς εἶναι ἄρμονικαὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλάτος, τὸ μήκος καὶ τὸν ὀρίζοντα τῆς ὁδοῦ.

Μία μεγάλη εὐθεῖα ὁδὸς εἶναι πάντοτε μικρὰ διὰ τὸν προσβλέποντα τὸ τέρμα τῆς καὶ μακρὰ διὰ τὸν βαδίζοντα πρὸς αὐτὸ.

Κατενοήθη γενικῶς ὅτι ὅλη ἡ ἐντύπωσις ἐκ μιᾶς πόλεως ἢ μέρους αὐτῆς εἶναι ζήτημα προοπτικῆς, ζήτημα αἰσθητικῆς διατάξεως τῶν στοιχείων τῆς ἀνάγκης.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ αἰσθητικὴ τῶν μαζῶν καὶ τῆς ἐκτάσεως δὲν εἶναι ὡς γνωστὸν παρὰ μία αἰσθητικὴ μηχανικὴ—αἱ γραμμαὶ δὲν εἶναι ὄραται παρὰ ὅταν ἀποκρυσταλλοῦνται ὡς ἴζη μιᾶς κινήσεως.

Εἰς τοῦτο δὲν συμφωνοῦσι μόνοι οἱ ἀνάγοντες τὴν αἰσθητικὴν εἰς ἀρχὴν ἀνθρωπομορφισμοῦ ἀλλὰ καὶ οἱ θεμελιωταὶ καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς θετικῆς αἰσθητικῆς. Ὁ Lipps ἀνέλυσε διὰ θαυμαστῆς καὶ ὀγκωδεστάτης ἐργασίας τὰς δυνατὰς αἰσθητικὰς συνθέσεις τῶν γραμμῶν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν μορφῶν δύναται νὰ πηγᾶσῃ 1650 τύποι γραμμῶν ἃς δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 450 εἶναι ἐντελῶς θεμελιώδεις καὶ ἀναλλοίωτοι.

Παρ' ἡμῖν ὁμῶς ἡ ἀντίληψις τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἰσχύει ἀκόμη ὡς ἡ μόνη δυνατὴ—ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διατάξει ταύτῃ εἰς οὐδὲν τῶν στοιχείων τῆς ἀνάγκης, τῶν ὑποχρεωτικῶν μαζῶν, τῶν ὁδῶν ἐδώσαμεν τοῦλάχιστον κάπως αἰσθητικὴν διάταξιν.—Τὰ δημόσια κτίριά μας τὰ γνωρίζομεν ὅλοι· ἃς μὴ πλέξωμεν τὸν πανηγυρικὸν των.—Εὐτυχῶς ποῦ ὑπάρχουν ὄλιγα ἰδρύματα ὀφειλόμενα εἰς ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ μεγαλοδορίαν καὶ ἐκφράζοντα ἐν τῇ παραστάσει των ὅλην τὴν στοργὴν τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἴδια ἱερά της.—Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ προσπαθοῦμεν νὰ τὰ κρύψωμεν ἀντὶ νὰ τὰ ἐπιδειξώμεν ἀκριβῶς διὰ τοῦ πρασίνου, ἀκριβῶς διὰ τοῦ πολυτιμότερου στοιχείου ποῦ μὲ εὐκολίαν δύναται αἰσθητικῶς νὰ χειρισθῆ.

Ποῦ εἶναι διὰ τὸν περιπατητὴν τῆς ὁδοῦ Πατησίων τὸ Μουσεῖον; Ποῦ εἶναι ἡ Ἀκαδημία;

Τί θὰ μᾶς ἠμπόδιζε νὰ μὴ τὰ κρύπτωμεν εἰς

ψευδοοάσεις φοινίκων, ὡς σεμνυνόμεθα νὰ ὀνομάζωμεν διακοσμητικὰ πάρκα, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ τὰ ἀναδεικνύωμεν διὰ τοῦ πρασίνου;

Νὰ ὀριλῆσω διὰ τὰ ἰδιωτικὰ κτίρια; Εἶπαμε ὅτι καθένas κτίζει ὅπως θέλει, ἀρκεῖ νὰ ἀναδεικνύεται ἔστω καὶ κατὰ μίαν σπιθαμὴν ὕψους οἰκοδομῆς ὑψηλότερος καὶ πλουσιώτερος τοῦ γείτονός του καὶ ἀρκεῖ ὅτι ὅλοι εἶναι σύμφωνοι ὅτι τὸ ἄσπιλον λευκὸν εἶναι δεῖγμα αἰσθητικῆς εὐγενείας τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ θάμβος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν διαβατῶν. Ὅλοι οἱ ἀρχιτέκτονες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ συμμορφοῦνται μὲ τὰς ἰδέας αὐτὰς τῶν οἰκοδομούντων ἢ νὰ παραιτηθῶσι τοῦ ἔργου των καὶ ὁ Τσαγγῆς προσπαθεῖ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ διλήμματος λευκότερος τῆς ἀσβέστου μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπιχρίει τὰς οἰκοδομὰς του!

Προσέξατε ἐξ ἄλλου ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς Ἀθήνας ἔστω καὶ μία ὁδὸς πλήρως ὀικοδομημένη. Ὅλοι θεωροῦν τὰ οἰκόπεδά των ὡς χρηματιστικὴν ἀξίαν *ἀξαναομένην ἀσφαλῶς ἀλλ'* ἀναλόγως τῆς ἐπιμονῆς εἰς διατίμησιν καὶ τῆς ὑπομονῆς εἰς ἀναμονὴν ἀγοραστοῦ· ἀρκεῖ ὅτι ἐν τῷ μεταξῦ ὁ Δῆμος ὑποχρεοῦται εἰς ὁδοστρωσίαν, εἰς συντήρησιν, εἰς ὑδρευσιν, εἰς φωτισμόν, εἰς τεχνικὰ ἔργα τῶν ἀκίστων ὁδῶν καὶ ἀδιάφορον ἂν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διανύῃ ἡμερησίως μέσσην διαδρομὴν δωδεκαπλασίαν, ὡς ὑπελόγησα, ἐκεῖνης ποῦ θὰ διήνυε ἂν ἡ ἰδία πόλις εἶχε καλυφθῆ μὲ σύστημα, μὲ νοῖν!

Δὲν θὰ σᾶς κουράσω πλέον ἀναφέρων τὰς ἀπόψεις τῶν τοπικῶν προλήψεων, τῆς γειτνιασεως ἰδρυμάτων ἢ ἀρχαιοτήτων, τῆς ἀνάγκης ἀνασκαφῶν, τὰς ἀπόψεις ὑγιεινῆς, οἰκοδομησίμων ὑλῶν κλπ.—Θὰ ἐξηρχόμην τῶν ὀρίων τῆς διαλέξεως—ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἐκάστη τῶν ἀπόψεων τούτων θέτει ὀγκόν προβλημάτων πρὸς λύσιν.

Ἀπὸ ὅλας ὄσας ἀνέφερα θεωρῶ σπουδαιότεραν καὶ δυσκολωτέραν τὴν ἄποψιν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ κοινοῦ.—Θὰ μοῦ εἰπῆτε ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον ἐξελίξεως καὶ διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ παρ' ἡμῖν.

Ναί, δὲν ἀπαιτῶ ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ κοινοῦ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοῦ νὰ παρομοιάξῃ τὸ τεχνητὸ τριαντάφυλλο «σᾶν ἀληθινὸ» καὶ τὸ ἀληθινὸ «σᾶν ψεύτικο» ἀλλὰ θὰ ἤμην εὐχαριστημένος ἂν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ ἢ θεὰ ἐνὸς ῥόδου ἐνέβαλλεν ἔστω καὶ εἰς τὰς στοιχειώδεις αὐτὰς αἰσθητικὰς σκέψεις.—Θὰ ἦτο ὁμοῦς ἄλλη ἡ αἰσθητικὴ τοῦ λαοῦ, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἦτο ἀνωτέρα αὐτῆς ποῦ ἀνέφερα, ἂν δὲν ἐλάμβανε καὶ δὲν ἐξυμῶντο μὲ παραδείγματα τοῦ κλασικῶς ἀσχήμου.

Πῶς θὰ ἀναπτυχθῇ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ λαοῦ, τῶν πολιτῶν (ὡν τὸ ἄθροισμα, ἢ συνισταμένη, εἶναι αὐτὴ ἡ ἐκδήλωσις τῆς πόλεως) ὅταν τὴν ὀλίγην πρασινάδα, τὴν φαῖαν πρασινάδα ποῦ δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμε τὴν ἀποχωρίζομεν διὰ σιδηρῶν κικλιδωμάτων ἀπὸ τοὺς πολίτας κατὰ τρόπον, ὥστε ἕκαστος νὰ δύναται νὰ κάμνῃ τὴν σκέψιν: ποῖον ἔχουν εἰς

τὸν κλωβὸν τῶν θηρίων, τὴν πρασινάδα ἢ ἐμένα; Τὸ αἰσθητικὸν παράδειγμα δίδει ἡ Ὁμόνοια, ἦτις, εἰς πείσμα τοῦ ὀνόματός της περιέχει 118—μάλιστα. 118—στύλους ἀπειλοῦντας τὸ κενὸν μὲ τὰς αἰχμάς των, καὶ ἐν τῇ ἀνισότητι των καὶ τῇ ἀταξίᾳ των συμβολίζοντας ὄλην τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀκαλασθησίας;

Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ πανιὰ τοῦ κινηματογράφου ποῦ τὰ τεντώνομεν εἰς μαῦρα πλαῖσια καὶ τὰ στήνομεν εἰς τὰς κεντρικώτερας μας πλατείας, δὲν σᾶς φαίνονται ὡς νεκρῶσιμα τῆς αἰσθητικῆς μας;

Τί διδάγματα δύναται νὰ λάβουν οἱ πολῖται ὅταν παρὰ τὰ μεγαλείτερα οἰκοδομήματα, τὰ ἐπισημότερα ἰδρύματα δύναται ὁ πρῶτος τυγῶν νὰ ἐγκαθιστᾷ ἀνοικτὰ ἀποθήκας ἀνθρώπων, ἢ νὰ μεταβάλλῃ τὰ πεζοδρόμια εἰς μαγειρεῖα, ἢ εἰς σφαγεῖα ζῶων;—Καὶ ἐν τῷ ὀμιλοῦμεν περὶ ἰδρύσεως κεντρικοῦ σταθμοῦ διὰ λόγους αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως τῆς πόλεως δὲν εἶναι γεγονὸς ὅτι μεταξῦ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας μας τέχνης, μεταξῦ Μουσείου καὶ Πολυτεχνείου ἔχομεν ἐπισημῶς δημιουργίαν ὑπαίθριον σταθμὸν κάρρων, ὑπαίθριον σταθμὸν;

Εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη καὶ εἶναι ζήτημα καλῆς θελήσεως νὰ παύσῃ ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνοχὴ καὶ διδασκαλία τοῦ ἀσχήμου, τοῦ ἀρεποῦς, τοῦ κακοσχήμου καὶ νὰ δοθῇ μία αἰσθητικὴ ὄψις.

Ὅλα αὐτὰ βεβαίως δὲν εἶναι ζητήματα σχεδίου πόλεως (ἡ πόλις μας διακηρύττω ὅτι θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ ἔστω καὶ ἂν ἀπ' ἀρχῆς εἶχε τὸ ὀραιότερον σχέδιον ποῦ ἡμποροῦσε νὰ γείνῃ, ἀρκεῖ ὅτι θὰ ἐκτίζετο μὲ τὰς ἰδίας συνθήκας ποῦ περιέγραφα).—Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀσφαλῶς ζητήματα ῥιζικῆς συστάσεως καὶ παραστάσεως τῆς πόλεως.

Μάλιστα, Κυρίαί καὶ Κύριοι, τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀναπτύξεως τῶν πολιτῶν τὸ θεωρῶ ὡς τὸν σπουδαιότερον παράγοντα.—Οἱ πολῖται κάμνουν τὴν πόλιν, δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ σῆδιον.

Ἡ πόλις εἶναι ἀποκλειστικῶς ἔργον ἰδικόν μας—τῆς πολιτείας—τῶν πολιτῶν. Θὰ διαμαρτυρηθῶ ὅταν τις μὲ ἀντικρούσῃ εἰς τοῦτο· τὸ ἀνθρώπινον θαῦμα ἐγκτεται ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιρροῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἔργον του καὶ τὰνάπαλιν, ὑψώθη διὰ τοῦ χρόνου παμμέγιστος καὶ ἀφθιτος ὁ ὀρθόπαγος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου!

Ὅλοι αἱ φιλοσοφίαι, ὅλοι αἱ διὰ τῶν αἰῶνων διαφοραὶ τῶν δοξασιῶν, τῶν ἀντιλήψεων κατέληξαν νὰ συμφωνοῦν εἰς ἓν συμπέρασμα—συμπέρασμα διατυπωθῆν παρ' ὀλων τῶν ἔστω καὶ διαφορῶν ἀρχῆς σχολῶν εἰς συστηματικὴν ἐξίσωσιν, παρὰ πάντα μαθηματικὸν νόμον. Μᾶς τὸ διατυπώνει ἡ περίφημος Section d'or ἐκφράζουσα ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἔξῃ καὶ ἔχει λόγον, σῆσειν πρὸς τὸ ἀντικείμενον, πρὸς τὴν ἰδέαν, πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς τὸ πᾶν, ἦν θὰ εἶχε ἂν ἰδανικοποιεῖτο πρὸς τοῦτο, ἂν τὸ ἐγὼ του συνεαὐτίζετο πρὸς τοῦτο.

Καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ συνταυτίσωμεν τὸ ἐγὼ μας

πρὸς τὴν πόλιν μας, ἡ στοργή μας πρέπει νὰ μᾶς ἰδανικοποιήσῃ μὲ αὐτὴν, διὰ νὰ τὴν αἰσθανθῶμεν, διὰ νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος τὸ θαῦμα τῆς προόδου.

"Ἄς μὴ εἴμεθα μοιρολάτρηαι, ἄς μὴ ἀπατώμεθα· ἔξω τοῦ ἰδίου μας περιβάλλοντος καὶ περιέχοντος κανεῖς σοφός, καμμία δύναμις θὰ δύναται διὰ μαγείας νὰ μεταβάλῃ τὰς Ἀθήνας!

Τί πρέπει νὰ γείνη; "Ἔθεσα τόσα καὶ τόσα προβλήματα ἅτινα νομίζω ὅτι ἂν ἐπιλυθῶσι θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα.— Ἀλλὰ πῶς θὰ λυθῶν; πῶς ὁ ἁρμονικὸς συνδυασμὸς τῶν λύσεων θὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν γενικὴν λύσιν;

Ὁ καιρὸς ἐπείγει ὁ μεταπολεμικὸς οἰκοδομικὸς ὄργασμὸς εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ προσθήσῃ εἰς ἀσχημῖαν ἀντὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ὄψιν τῶν Ἀθηναίων!

Κανεῖς δὲν πιστεύω νὰ φαντάζεται ὅτι θέσας τὰ προβλήματα εἶμαι ὑποχρεωμένος καὶ δύναμαι νὰ παρουσιάσω καὶ τὰς λύσεις.— Καὶ τὸ νὰ ἰσχυρισθῶ ἀκόμη ἐντὸς τῶν ὁρίων μιᾶς διαλέξεως ὅτι τὰς ὑποπεύωμαι θὰ ἠμποροῦσε κάλλιστα νὰ μὲ θέσῃ εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ ἐκληφθῶ ὡς σοφός!

Θὰ ἐπρότεινα δι' αὐτὸ μίαν ὀργάνωσιν— ἓνα συνεχὲς συνέδριον μὲ σκοπὸν τὴν κολοσσιαίαν ἀπρόσωπον ἐργασίαν ἢ ὅποια ἂν δὲν λύσῃ ὅλα τὰ ζητήματα θὰ δώσῃ τοῦλάχιστον μίαν ὁσπὴν διὰ τὴν συντῆ χρόνῳ λύσιν.— Ἐχομεν ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ ἂν δὲν τὰ ἔχωμεν ἢ ὀργάνωσις αὐτῆ θὰ τὸ ἀναδείξῃ.

Φαντάζομαι ὅτι ὁ σκεπτικιστὴς θὰ συνεργασθῇ μὲ τὸν ποιητὴν.— Ὁ πολιτικὸς, ὁ νομοθέτης θὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἀρχιτέκτονα τῶν ἀπαιτουμένων νόμων— ὁ οἰκονομολόγος εἰς ἀρχιτέκτονα τῶν μαζῶν τοῦ πλούτου— ὁ μηχανικός, ὁ καλλιτέχνης, ὁ ἰατρός, ὁ ἔμπορος, ὁ βιομήχανος, ὁ πολίτης θὰ σφρηγηθήσῃ τοὺς κρίκους, τὰς μερικὰς λύσεις ποῦ θὰ ἐνωθῶν εἰς κοινὴν λύσιν.— Ὅλοι αὐτοὶ θὰ ἀποτελέσουν ἓνα σύστημα, μίαν ἰδέαν— τὴν ἰδέαν ποῦ θὰ ὀδηγήσῃ τὸ, ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἀλλὰ καὶ τὴν στενὴν ἔνοιαν, ἀρχιτεκτονικὸν χέρι, τὸ ἑλληνικὸ χέρι νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ μὲ Ἑλληνικὰς, μὲ Ἀθηναϊκὰς γραμμὰς ὅλην τὴν ἠνωμένην αὐτὴν προσπάθειαν.

Ἐὰν δοθῇ μία τοιαύτη ὁσπὴ, πολὺ γρήγορα ἢ πόλις μας θὰ μεταβληθῇ.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἴδωμεν τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας, τοὺς κήπους, τὰς οἰκοδομάς, τὰ ἔργα, τῆς πόλεώς μας ζωογονούμενα εἰς νέας μορφὰς καὶ νέα σχήματα, ὑπὸ τὴν πνοὴν ποῦ θὰ τοὺς δώσῃ ἡ μελέτη, ἡ ἔρευνα, ἡ στοργή, ἡ Ἀττικὴ παράδοσις, ἡ Ἀττικὴ τελειότης.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι μετὰ μίαν τοιαύτην προσπάθειαν, παρὰ τὰ μάρμαρα τῶν ἀρχαίων μας θησαυρῶν τὰ χρυσιζοντα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων θὰ ἴδωμεν ὄχι μόνον θάλλοντα ἐφήμερα πλαίσια κισσοῦ καὶ ῥοδοδάφνης, δεῖγμα τῆς στοργῆς μας, ἀλλὰ ἀνεγειρούμενα καὶ νέα ἀθάνατα μνημεῖα μαρτυροῦντα ὅτι ἐπετελέσαμεν τὸ καθήκον τῆς ἐξελίξεως τῆς παλαιᾶς μας τέχνης.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐκεῖ, εἰς τὰ στήθη τοῦ Πεντε-

λικοῦ εἶναι κρυμμένα πολλὰ προνομιούχα τῆς τύχης μάρμαρα τὰ ὁποῖα θὰ λάβουν τὴν πνοὴν τοῦ Ἑλλήνος καλλιτέχνον καὶ θὰ ζήσουν.

Θὰ ζήσουν εἰς ὕμνον πρὸς τὴν θεὰν ἦτις ἐρίωσε τὴν δάφνην τῆς παρὰ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἦτις περιμένει ἀκόμη ἀπὸ ἡμᾶς τὸν Ναόν τῆς.— Θὰ ζήσουν, τίς οἶδε εἰς ποίους ἀκόμη βωμοὺς καὶ Ναοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη θὰ ὑμνήσῃ τὰς μελλούσας ἰδέας τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ δι' ὅλα αὐτὰ πρέπει πρωτίστως εἰς τὴν πόλιν μας νὰ ζῆ μία κοινωνία Ἑλλήνων, μία κοινωνία Ἀθηναίων.— Τότε ἡ πόλις μας θὰ ἔχῃ πλέον μεταβληθῇ εἰς Ἀθήνας.

B. ΤΣΑΓΡΗΣ

ΤΟ ΑΙΘΕΡΙΟΝ ΕΛΑΙΟΝ ΑΝΙΣΟΥ

Τὸ αἰθέριον ἔλαιον ἀνίσου (essence d'anis, Oil of Anise, Anisöl) λαμβάνεται ἀπὸ τοὺς καρποὺς (σπόρους) τοῦ φυτοῦ *Pimpinella anisum* L., τοῦ γνωστοῦ εἰς τὴν χώραν μας ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄνισο, γλυκάνισο.

Τὸ φυτὸν τοῦτο καλλιεργεῖται εὐρύτητα κυρίως εἰς τὴν Ῥωσσίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν χώραν μας.

Οἱ καρποὶ τοῦ ἀνίσου χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἄρτυσιν γλυκισμάτων καὶ ἄρτων, πρὸς ἀπ' εὐθείας παρασκευὴν ποτῶν δι' ἐνθέσεως αὐτῶν ἐντὸς οἰνοπνευματικῶν διαλυμάτων (τσιπούρο, ρακί, οὔζο κλ.) καὶ ἰδίως πρὸς παρασκευὴν ἐξ αὐτῶν αἰθερίου ἐλαίου εὐρίσκοντος μεγάλην ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ποτοποιίαν (anisette κλ.) ὡς καὶ εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν καὶ φαρμακευτικὴν.— Ἡ παρασκευὴ αἰθερίου ἐλαίου ἀνίσου*), ἢ ὅποια δὲν γίνεται εἰς τὴν χώραν μας, ἐκτελεῖται εἰς μεγάλην κλίμακα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὸ μέγα ἐργοστάσιον Schimmel τῆς Λιψίας ἀποστάζει ἡμερησίως περὶ τὰ 10 000 χιλιόγραμμα καρπῶν ἀνίσου τοὺς ὁποίους εἰσάγει κυρίως ἐκ Ῥωσσίας πρὸς παρασκευὴν αἰθερίου ἐλαίου, καὶ πωλεῖ τοῦτο εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε μετὰ κατάλληλον κατεργασίαν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ κυρίου συστατικοῦ του, τῆς ἀνεθόλης.

Ἐκ τοῦ ἀστεροειδοῦς ἀνίσου (*Illicium verum* Hooker) τοῦ φυομένου εἰς Κίναν καὶ Τογκίνον παράγονται μεγάλα ποσὰ αἰθερίου ἐλαίου, τὰ ὁποῖα ἐξάγονται ἰδίως εἰς Γαλλίαν. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον τοῦ ἀστεροειδοῦς ἀνίσου (essence d'anis étoilé ἢ badiane) προσομοιάζει πρὸς τὸ τοῦ ἀνίσου, ὡς περιέχον 80-90% ἀνεθόλης, θεωρεῖται ὅμως ὡς κατωτέρας ποιότητος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ εἶνε τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ αἰθερίου ἐλαίου ἀνίσου. Πολ-

*) Αἰθέριον ἔλαιον ἀνίσου εἰσάγεται εἰς τὴν χώραν μας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ κυρίως ἐκ Γαλλίας. Ἡ σημερινὴ τιμὴ πωλήσεως εἰς τὴν ἀγοράν μας ἀνήλθε εἰς 150-200 φρ. τὸ χιλιόγραμμα (!). Χρησιμοποιεῖται ἰδίως πρὸς παρασκευὴν οὔζου.